

Egyházi könyvtárak a pandémia idején

az egyházi könyvtárak...

Egyházi könyvtárak csoportja változatos: vannak csak muzeális gyűjtemények, melyek nem vagy alig gyarapítanak, köztük műemlék teremkönyvtárral bírók; vannak, melyek a muzeális gyűjteményen túl modern szakirodalommal is gyarapítanak, ezért történeti és modern szakkönyvtárak; vannak csak modern teológiai szakirodalmat gyűjtő és szolgáltató felsőoktatási könyvtárak; valamint (közép)iskolai könyvtárak és ezek kombinációi: pl. muzeális gyűjteményrészsel is rendelkező középiskolai könyvtár, felsőoktatási és kvázi országos hatókörű szakkönyvtár.

A legtöbb egyházi könyvtár *műemlék épületben, sőt épületegyüttesben működik*, más intézményekkel együtt, pl. szociális otthon, kolostor, egyetem, iskola. Ezek a könyvtárak a kiemelten védendő közösségek – szociális otthon lakói, szerzetesek – miatt a bezáráskor-kinyitáskor még körültekintőbben jártak és járnak el.

Az egyházi könyvtárosok nem közalkalmazottak; a bért a fenntartó intézmény, szervezet határozta és határozza meg. A fenntartótól függött, hogy az 1992-es, a közalkalmazotti jogviszonyt meghatározó törvény egyes elemeit egyféle iránymutatásként figyelembe vette-e: pl. a bértábla, a háromévenkénti előmenetel, jubileumi jutalom, egyéb, béren kívüli juttatások: pl. utazási kedvezmény.

A gyűjtemények jellegéből adódóan az egyházi könyvtárakban a *könyvtárhasználók* tudományos kutatók, doktori iskolát végzők, egyetemi-főiskolai hallgatók, középiskolások.

A műemlék teremkönyvtárral bíró egyházi könyvtárak esetében szét kell választani a „múzeum” funkciót és a könyvtár, mint információszolgáltató intézményi funkciót. Nyilván a turizmusra vonatkozó szabályok, tiltások és engedmények részben mások, mint amelyek a köz- és magángyűjteményekre (könyvtár, levéltár) vonatkoznak. A teremkönyvtárral bíró egyházi könyvtárak között vannak olyanok, ahol a turizmussal külön iroda foglalkozik, másoknál a könyvtárosok nemcsak a speciális vezetéseket, foglalkozásokat stb. végzik, hanem a szokásos, „átlagos” idegenvezetést is

A szolgáltatások közül az egyházi könyvtárakban a kölcsönzésnél gyakoribb a könyvtárközi kölcsönzés. A muzeális gyűjtemény esetén a helybenhasználat a jellemző, illetve a távhasználat, ami elektronikus katalógusok és adatbázisok elérhetőségét, digitális másolatok biztosítását, irodalomkutatót, szaktájékoztatót jelent. A digitális, elektronikus másolatok kérése a digitalizáció elterjedésével, a technikai fejlődéssel arányosan az egyházi könyvtárakban is megnövekedett az elmúlt években, a járványtól függetlenül.

Az egyházi könyvtárak fenntartói egyházi intézmények-szervezetek: egyházi felsőoktatási intézmények, egyházkerület, egyházmegye, szerzetesrend, gyülekezet, melyek sajátos rendtartással működnek, a világi intézményektől eltérő szabállyal, eltérő módon.

Finanszírozás szempontjából az egyházi könyvtárak a *miniszterelnökség*hez tartoznak. Az egyházi-felekezeti fenntartók, gyűjteményeik fenntartására – melynek a könyvtárak, levéltárak, múzeumok a részei – állami támogatást kapnak (egyházi

közgyűjteményi támogatás), melyet az ún. Vatikáni megállapodás garantál. (1999. évi LXX. törvény a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék között a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint néhány vagyoni természetű kérdéstről 1997. június 20-án, Vatikánvárosban aláírt Megállapodás kihirdetéséről - „*Megállapodás, amely létrejött egyfelől a Magyar Köztársaság, másfelől az Apostoli Szentszék között a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint néhány vagyoni természetű kérdéstről*”)

Az egyházi fenntartó intézmények és könyvtáraik *magán intézmény* (magán-alapítványi egyetem, főiskola, magánkönyvtár) *jellegűek*, de mégis beletartoznak az élő magyar könyvtári hálózatba, rendszerbe. *Szakmai szempontból* az egyházi könyvtárak a kulturális minisztériumhoz igazodnak.

Az egyházi könyvtárak más tipizálás szerint a *szakkönyvtárak csoportjához tartoznak* – ideértve a felsőoktatási egyházi könyvtárakat is. Közülük többen vállalták és vállalják a *nyilvános státuszt*. Az egyházi felsőoktatási könyvtárak közül egyesek nemcsak a teológia és segédtudományai szakirodalmat gyűjtenek, hanem attól függően, hogy az egyetem-főiskola milyen „világi” szakokat is vállal: szociológiát, pedagógiát stb.

a beszámolóról...

Egy beszámoló – helyzetkép – megfogalmazására, mint az Egyházi Könyvtárak Egyesülése elnöke kaptam felkérést.

Az 1994-ben alakult, már több mint 25 éves, ökumenikus szellemiségű és lelkeségű szakmai szervezetnek 62 magyarországi és határon túli magyar egyházi-felekezeti könyvtár a tagja.

A beszámoló elkészítéséhez különböző egyházi könyvtártípusok (egyházkerületi, egyházmegyei, szerzetesi, kvázi országos, gyülekezeti, felsőoktatási, középiskolai) vezetőitől kaptam információkat.

Köszönöm a következő kollégák segítségét:

Balogh Ferenc (Főegyházmegyei Könyvtár, Eger), *Baranya Péter* (Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Könyvtára, Budapest), *Bálint Ágnes* (Tiszántúli Református Egyházkerületi Nagykönyvtár és Teológiai Szakkönyvtár, Debrecen), *Bán Magdolna* (Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára és Levéltára), *Dudás Anikó* (PPKE BTK, Piliscsaba), *Grócz Zita* (Főszékesegyházi Könyvtár, Kalocsa), *Kádárné Zsoldos Edit* (Bethlen Gábor Református Gimnázium és Szathmáry Kollégium, Hódmezővásárhely), *Kovács Áron* (Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei – Nagykönyvtár), *Kövécsek Ildikó* (Gál Ferenc Főiskola, Szeged), *Kurta József* (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Könyvtára), *Kührner Éva* (Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Könyvtára, Nyíregyháza), *Szalai Katalin* (Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár és Esztergomi Hittudományi Főiskola Könyvtára), *Tamási Balázs* (Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára, Budapest), *Török Beáta* (Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Könyvtára, Budapest), *Violáné Bakonyi Ibolya* (Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium, Általános iskola és Kollégium Könyvtára, Csurgó)

a járvány kitörésekor...

Az egyházi könyvtárak zöme a járvány kezdetekor teljesen vagy részben bezárt a fenntartó határozata alapján, márciusban, betartva az állami rendelkezéseket, figyelve a regionális, megyei járvány-mutatókat.

Az egyháziak közül az egyházi felsőoktatási intézmények, majd a középiskolai könyvtárak zártak be legelőször, amikor az oktatás távoktatásra állt át.

A karantén országos és helyi elrendelése után viszonylag rövid időn belül – egy-két nap, legfeljebb egy-másfél hét – kellett megteremteni az új működési feltételeket: távmunka lehetősége, távhasználat.

Az egyházi könyvtárak fokozatosan álltak át a teljes vagy részleges távmunkára: kezdetben csökkentett munkaidőben működtek, majd a hét néhány napján mindenki home office módban dolgozott, később, aki tehetett távmunkában maradt, és csak néhány kolléga tartott telefonos vagy személyes ügyeletet, biztosítva a könyvtár működését. Volt, ahol az ügyeletes a vezető volt, volt, ahol a raktáros, vagy a kollégák, beosztva, felváltva.

Jellemzően a nyugdíj előtt álló, kisgyerekes vagy más szempontból kiemelten védelemre szoruló munkatársakat engedték el először távmunkára.

Volt olyan könyvtár, ahol szabadságra, majd fizetés nélküli szabadságra mentek egyes munkatársak, ez utóbbi esetben a munkáltató az állami intézkedéseknél előbb ajánlotta fel azt, hogy a fizetés nélküli szabadság alatt is fizeti a bér járulékait.

Akadtt olyan könyvtár is – nagy egyházkerületi és középiskolai is-, ahol a dolgozók közül csak a veszélyeztetettek - egészségügyi problémákkal küzdők, valamint a veszélyeztetett korúakkal egy háztartásban élők, és a kisgyermekesek - kérhették az otthoni munkavégzést, a többiek zárt ajtók mellett bent dolgoztak, végig a járvány alatt.

A járvány előtti utolsó teljes munkanapokon a vezetők feladata volt, hogy a fenntartókkal és az informatikusokkal, ill. egyéb részlegekkel (pl. gazdasági osztály, HR) konzultálva megteremtsék az otthoni munkavégzés és kapcsolattartás feltételeit. Ezek: elegendő és megfelelő eszköz (laptop, esetleg szkennel, mobiltelefon) biztosítása. Gondoskodtak a könyvtári szoftver, hálózat, hálózati tárhely és a levelezőrendszer távoli elérhetőségéről. Ha még nem tették volna meg, digitalizálták az adott könyvtár legalapvetőbb és legjellemzőbb tájékoztatási segédleteit pl. névtárak, kötetkatalógusok, hogy a szaktájékoztatás is lehetséges legyen otthonról, ha nem is olyan mértékben, mint helyben, a könyvtárban, ahol minden tájékoztatási segédlet a könyvtáros rendelkezésére áll. Biztosították a posta fogadásának feltételeit, a számlák elektronikus kezelését-igazolását a gördülékeny teljesítés miatt. Törődtek azzal, hogy megnyugtató és pontos legyen a munkaidőnyilvántartás. Valamint foglalkoztak a karantén alatt a munkába járást biztosító igazolások és egyéb, az otthoni munkavégzéssel kapcsolatos dokumentumok biztosításáról a munkatársak részére.

Az egyházi fenntartók és az egyházi könyvtárak informatikai működéséért felelős informatikusok jól vizsgáztak: mindenhol biztosították a távmunka feltételeit. Gördülékeny volt a munkatársakkal a kapcsolattartás, a munkaszervezés és a munkavégzés.

Az egyházi könyvtárak a honlapjukon, a facebook fiókjukon, belső oktatói és hallgatói levelezőlistákon, Neptun-üzenetek és körlevelek formájában, a HÖK információs csatornáin tették közzé a járvány alatti működéssel kapcsolatos információkat: nyitva tartás, ügyelet, szolgáltatások, kölcsönzési határidők meghosszabbítása stb., máshol e-mailben is tájékoztatták az elektronikus postafiókkal rendelkező beiratkozott olvasókat.

Volt példa a könyvtár minden helyiségét érintő teljes fertőtlenítésre is olyan könyvtárban, melyek más egyházi intézménnyel (iskola, szociális otthon, egyházkerület székhely irodái stb.) azonos épületegyüttesben helyezkedik el.

a járvány alatt...

A járvány alatt a vezetők feladata volt a távmunka és irodai munka, ill. ügyelet *megtervezése, ellenőrzése, a folyamatos kapcsolattartás, munkaszervezés* telefonon, skype-on, e-mailben. Folyamatosan kapcsolatban álltak a fenntartókkal is, ill. a legtöbb egyházi intézményben felállt válságstábbal.

Továbbá biztosították *a könyvtárak adminisztratív működését*, ebben a püspökségek, egyházkerületi és egyéb egyházi hivatalok, felsőoktatási intézmények, középiskolák partnerek voltak.

Alkalmas volt az idő *pályázati tervezetek előkészítésére, az SZMSZ-ek és egyéb dokumentumok, valamint pl. a tárgyleltár pontosítására, frissítésére*. A járvány miatt a könyvtárvezetők a fenntartóval konzultálva a legtöbb helyen a *stratégia újragondolására és a költségvetés karcsúsítására* kényszerültek.

A vezetők minden könyvtárban ügyeltek arra, hogy hatékony és minőségi munkát végezzenek. Nemcsak a munkatársakkal voltak kapcsolatban, hanem a fenntartókkal is, folyamatosan tájékoztatva őket a könyvtárban folyó munkáról.

A kölcsönzést és részben a kutatást (helyben használat) az elektronikus dokumentum-szolgáltatás váltotta fel, erre a legtöbb könyvtár kiemelten felhívta a figyelmet akkor, amikor honlapján közzétette az információk a bezárásról.

Az egyházi felsőoktatási könyvtárak bezárása a záródolgozatok beadásának idejére, a vizsgaidőszak kezdetére esett, így ezekben a könyvtárakban különösen is megszorodott az elektronikus kéréseknek a száma. De a történeti és/vagy modern teológiai szakkönyvtárak használói-kutatói is éltek ezzel a lehetőséggel az otthoni munkavégzésben.

A könyvtári munkafolyamatok közül a következők végzése és elvégzése volt lehetséges távmunkában:

Állománygondozás: a leállás alkalmat adott nagytakarításra és rendrakásra, még azokban a könyvtárakban is, ahol nem történt meg az intézmény teljes fertőtlenítése. Továbbá, ahol szükséges volt, nyugodt körülmények között végeztek gyűjteményköltöztetést, leltározást, selejtezést.

Feldolgozás: több könyvtár végzett adattisztítást, így megbízhatóbbak, pontosabbak lettek az elektronikus katalógusok, bővültek az adatbázisok. Mivel a legtöbb

könyvtárban az állomány feldolgozása nem 100 %-os, kiemelt feladat a retrospektív feldolgozás, mely egyben állományrevízió és állománytisztítás, selejtezés is. Vannak olyan könyvtárak, ahol a cédulakatalógust digitalizálták – ezt a munkát lehetett folytatni otthonról is -, majd autopszia pontosították vagy pontosítják később a leírásokat; erre majd csak visszaállt teljes munkarendben kerülhet sor most. Máshol kizárólag a könyvek kézbevitelével történik a feltárás; több helyen a távmunkát a feldolgozásban úgy biztosították, hogy a katalogizálandó könyveket vagy egyes dokumentum-gyűjteményeket (pl. különlenyomatok, aprónyomtatványok) haza vittek feldolgozásra.

Szerzeményezés: Volt rá példa, hogy a szerzeményezés is otthonról történt, a könyvcsoomag a munkatárs otthoni címére érkezett, ahonnan a raktáros kolléga vitte be a könyvtárba a csomagot. Pontosabbak lettek és frissültek az elektronikus leltárkönyvek.

A feldolgozás és a szerzeményezés egyes könyvtárakban a folyóiratokkal kapcsolatban még kartonokon történt. Most lehetőség nyílt ezek számítógépes feldolgozására. A könyvtárak egy részében a *kurrens folyóiratok érkeztetése és feltárása* – az adott egyháza, egyházi közösségre, intézményre vonatkozóan – *analitikusan* is otthon történt.

A kölcsönzés helyett – mely szolgáltatási forma az egyházi könyvtárak zömére nem jellemző - megnőtt a távhasználatok száma – digitális változatban teljesítették a kéréseket. De több helyen a kölcsönzés is lehetséges volt, ugyan csak az adott intézmény munkatársai számára, a portán vagy biztonsági szolgálton keresztül: oda készítették a kért könyveket és az olvasók oda hozták vissza a kölcsönzötteket.

Volt olyan könyvtár, amely vállalta volna a kölcsönzést, ám a fenntartó nem engedélyezte azt.

Több könyvtárban meghosszabbították a kölcsönzött dokumentumok kölcsönzési határidejét – határozatlan időre. Van olyan könyvtár, ahol csak a következő félév kezdetén kell visszavinni a könyveket. Ügyeltek arra, hogy a végzős diákok és hallgatók – akiknek az adott könyvtárban általában megszűnik a beiratkozott, élő könyvtárhasználói státusza - ne hagyjanak könyvtartozást.

A kölcsönzésnél gyakoribb az egyházi könyvtárakban a *könyvtárközi kölcsönzés*, ami az utóbbi időben gyakran az elektronikus másolatok kérését jelenti, ezért a könyvtárhasználók igényeit, ha nem is egészében, de részben ki tudták elégíteni ott, ahol jelentős digitális tartalommal rendelkeznek. Ezek az akár helyi adatbázisok otthonról is elérhetővé váltak a könyvtáros számára, vagy a könyvtár működését személyes ügyelettel biztosították, így az ügyeletes könyvtáros el tudta készíteni a kért másolatokat.

Ahogy fentebb említettük, a muzeális gyűjtemények, ill. a történelmi és modern irodalmat gyűjtő egyházi könyvtárakban esetén a *helybenhasználat* a jellemző, illetve, ha csak egy-egy adatra, infóra, digitális másolatra, irodalomkutatásra, elektronikus másolatra van szüksége a kutatónak, a távhasználat - *szaktájékoztatásként*.

A távhasználat- *szaktájékoztatás* és kapcsolattartás (*közönségkapcsolat*)– e-mailben, skype-on, zárt facebook fiókon keresztül, a honlap segítségével és belső levelezőlistákon történt. A weboldalak esetében felerősödött a hírközlő, informáló funkció. Az oktatási intézmények könyvtáraiban tanítási-tanulási segédleteket

kerestek leginkább (digitális tankönyvek, hanganyagok, feladatgyűjtemények, kötelező olvasmányok, stb., ill. jegyzetek, kötelező szakirodalom stb.) Egyes könyvtárakban a könyvtáros elébe ment a kérdéseknek: digitális gyűjteményeket, hasznos oldalakat, gyerekeknek szóló pályázatokat, szülőket segítő tartalmakat, ill. a hallgatók számára hasznos segédleteket: adatbázisokat, katalógusokat, elektronikus tartalmakat tett közzé a honlapon vagy facebookon.

A felsőoktatási könyvtárakban gyakoriak voltak a szakirodalommal, bibliográfiai hivatkozásokkal kapcsolatos kérdések, amelynek csak egy részére tudtak választ adni távolról. Ez ismét *megerősítette* a könyvtárosokat abban, hogy *szükséges a széleskörű, nagy mennyiségű teljes szövegű, digitális tartalom elérésének megteremtése, a folyamatos hozzáférés biztosítása*. Ezt és az ezzel kapcsolatos egyéb problémákat: nyílt hozzáférés, szerzői jogi kérdések stb. nagy részben állami feladatnak gondolják az egyháziak is, bár azt is tudják, hogy a teológiai szakirodalom egy részét az egyházi könyvtáraknak kell digitalizálni, felekezetenként összefogva. Komoly nehézséget okoz, hogy a valóban érdembeli, hasznos digitalizálás meglehetősen költséges; az eszközökből és hozzáértő szakemberekből is hiány van, és a párhuzamos digitalizálásnak nincs értelme sem.

Az egyházi könyvtárak másik típusában, a nem felsőoktatási és nem iskolai könyvtárakban a digitalizálás elsődleges célja nem az ismeretterjesztés, hanem az állományvédelem, hogy ne kelljen minden esetben az eredeti dokumentumot kézbe venni. Van példa arra, hogy egyes egyházi könyvtárak a járvány alatt is végezték az *állományvédelmi digitalizálást* és az ahhoz kapcsolódó munkálatokat (javítás, OCR, metaadat, archiválás, adatbázisba feltöltés) az otthonukban kialakított ideiglenes műhelyben.

A távoktatás (digitális oktatás) az oktatási intézmények könyvtáraiban – felsőoktatási és középiskolai könyvtárakban egyaránt - *felszínre hozta*, hogy milyen *hiányosságai* vannak a tanulóknak és a hallgatóknak az önálló információkeresés, a kritikus forráshasználat, a szövegértés, lényegkiemelés, vázlatkészítés terén. Vagyis nagyon fontos lenne a könyvtárhasználó-képzés; ill. a rendelkezésre álló lehetőségek és óraszám nem elegendő erre.

A felsőoktatási könyvtárakban *elérhetővé* tették a könyvtárhasználók számára az előfizetett, de *csak helyben használható*, esetleg csak a könyvtárosok számára nyitott *hazai és külföldi adatbázisokat* (JSTOR, EBSCO, ADT, külföldi kiadói adatbázisok, hazai könyvkiadók, Akadémiai Kiadó, Szaktárs adatbázisai, stb.). Erre a honlapon, facebook-on és e-mailben hívták fel a figyelmet, ahogy az OA szellemében elérhetővé tett saját és egyéb szabadon elérhető digitalizált tartalmakra. (Folyamatosan követték a nemzetközi releváns szolgáltatók próbáhozáférési és más tartalom-elérési felajánlásait és erről értesítették az oktatókat és a hallgatókat is.)

Van olyan felsőoktatási könyvtár, ahol kérdőíves felmérést terveznek a távhasználat, az adatbázisok távoli elérhetőségével kapcsolatban.

Van olyan felsőoktatási könyvtár, ahol kérdőíves felmérést terveznek a távhasználat, az adatbázisok távoli elérhetőségével kapcsolatban.

Tanulság és tapasztalat a későbbiekre, hogy szükséges a távhasználat informatikai fejlesztése, pl. ahol nem lehetséges, az eduID hozzáférés kialakítására mihamarabb szükség van, mert VPN hozzáférés egyelőre pár kolléga számára biztosított csak. De ugyancsak szükséges lenne *a felhasználók felkészítése, képzése a távhasználatra*, a lehetőségek alaposabb megismerésére és a biztos használatuk elsajátítására. Ennek érdekében – akár órarendi keretbe illesztett – kutatómódszertani, könyvtárhasználati órák bevezetését tervezik és javasolják.

Az egyházi könyvtárak másik fontos feladata az egyedi *restaurálás* és a preventív általános *állományvédelem*. Saját restaurátorműhellyel tudomásunk szerint csak egy egyházi könyvtár rendelkezik, a többiek külsős vállalkozásokkal, műhelyekkel dolgoztatnak. Pillanatnyilag több, a restaurálással foglalkozó pályázat is fut, különböző fázisokban. A restaurálással foglalkozó munkatársak – többnyire a vezetők – közül ki pályázatot írt, ki a restaurátorokkal tárgyalt, ki az elszámolást intézte és a beszámolót írta a járvány idején.

De nyugodtabbak voltak a körülmények, hogy az állományvédelmi feladatokkal általában foglalkozzanak: átfogó stratégiai tervet készítsenek, kiválogassák a restaurálásra szoruló köteteket, felállítsák a sorrendet ezek között: melyek szorulnak sürgős beavatkozásra és melyek nem, előkészítettek következő pályázatokat: megfogalmazták a kötetek vagy gyűjtemények kultúrtörténeti jelentőségét.

További feladatok, melyekre nyugodtabb körülmények között sor kerülhetett azokban a könyvtárakban, ahol zárt ajtók mögött, de a munkahelyükön dolgoztak a kollégák:

Az egyházi felsőoktatási könyvtárakban a jellemző feladatok a következők voltak:

- A hallgatók és az oktatók folyamatos tájékoztatása a változásokról és a lehetséges szolgáltatásokról.
- Általános tájékoztatók készítése szakirodalmi adatbázisokról, szabadon elérhető tartalmakról, szakkönyvekről – retrospektíven.
- A rendelkezésre álló elektronikus tartalmak szabad elérhetővé tétele és ajánlása.
- Továbbá: szakirodalom-gyűjtés, elektronikus tartalmak megkeresése, tájékoztatás az elérhetőségről, a kötelező szakirodalom elektronikus elérhetősége listájának összeállítása.
- Segítség a szakdolgozatírásban: formai követelmények ellenőrzése, irodalomjegyzék összeállítása, pontosítása, a bibliográfia formai követelményeinek ellenőrzése.
- Oktatói kérések: az MTMT adatbázisban a közlemények és az idézettségek rögzítése, publikációk DOI számainak keresése.
- Adatrögzítés a MATARKA adatbázisban.
- Periodikák és tanulmánykötetek analitikus feltárása
- Specialitás: A szaktudományi tájékoztatók mellett készültek lelki tartalmú anyagok is, pl. a húsvéthoz, Szűz Mária hónapjához kapcsolódóan, valamint film- és egyéb kulturális témájú ajánlók.

Az egyházi iskolai könyvtárak speciális feladatai:

- *Tankönyvrendelés*. Ezt idén megnehezítette, hogy a könyvtárosok személyesen nem találkoztak a tanárkollégákkal, illetve a tervezésnél-rendelésnél nem álltak rendelkezésre valós számok a tartós használatban levő tankönyvekről.
- A járvány miatt a tanév végén idén nem tervezik a *tartós tankönyvek begyűjtését*. Ezt a döntést két fő szempont alapján hozták meg. Egyrészt

egészségügyi szempontokat figyelembe véve kivitelezhetetlennek tűnik, hogy közel 300 diák használt tankönyveit úgy gyűjthessék be, hogy a fizikai érintkezést elkerüljék. Továbbá ezek fertőtlenítése sem megoldható ekkora mennyiségben. Másrészt a jelenlegi távoktatás hatékonysága, funkcionalitása sem könnyen felmérhető folyamat, aminek eredménye talán a következő tanév elején mutatkozik meg majd. Azt tervezik, hogy mintegy előzetes felméréseként megkeresik a tanárkollégákat, hogy azokban az esetekben, ahol nem sikerül a tananyag végére érni, vagy a tankönyvet/munkafüzetet befejezni, jelezzék, hogy az adott könyvre továbbra is szükségük van. Tisztában vannak azzal, hogy a tankönyveket a következő évfolyam részére is biztosítani kell, ezért gondosan fel kell mérni és nyilván kell tartani a raktári mennyiségekkel és a pótrendelési lehetőségekkel.

- A megkérdezett egyházi középiskolai könyvtárban elkészítették ezt a *tankönyvleltárt*, és készek a pótrendelésekre. A tankönyvrendelésről a rendelési listát papírformában szokták aláírni a szülőkkel, idén ez nem lehetséges, keresik az elektronikus, online megoldásokat.
- Az iskolai könyvtárak *az érettségi idején részben megnyitották kapuikat*: biztosították a vizsgákhoz szükséges eszközöket.
- A *kölcsönzés* is működött, az összekészített kért könyveket az épületen kívül adták át. A könyvtár látogatása fizikailag nem volt lehetséges, de *online minden szolgáltatás működött*.

Egyéb jellemző, a karantén alatt elvégzett feladatok egyházi könyvtárakban:

- A járvány ideje alatt frissültek és bővültek a könyvtárak *honlapjai, facebook-fiókjai*; elkészültek az idegennyelvű verziók.
- Elegendő idő volt arra, hogy a könyvtárak *újra gondolják a menedzsmentet, a PR és marketing tevékenységüket*, az ezzel kapcsolatos tartalmaikat és azok közzétételét, valamint *belső és külső partnerkapcsolataikat*.
- Többen rendeztek *virtuális kiállítást* vagy hívták fel a gyűjtemény egyes darabjaira a figyelmet honlapjukon, facebookon, az egyházi sajtóban.
- Bővültek az *e-könyvtárak* és pl. *a muzeális, egyedi dokumentumok vagy teológiai szakirodalom elektronikus elérhetőségét* elérhetővé tevő, gyakran *helyi adatbázisok*.
- Lehetővé vált egyes *muzeális gyűjteményrészek* (ősnymtatványok, antikvák, RMNY-ek, a közkönyvtárak helyismereti gyűjteményeire emlékeztető különgyűjtemények) *feldolgozásának előkészítése, papíralapú nyilván-tartások számítógépre vitele, kötetkatalógusok nyomdai előkészítése*.
- Intenzívebbé vált az időszak kiadványok, periodikák, a helyismereti dokumentumra emlékeztető helyi érdekeltségű kiadványok *analitikus feltárása*.
- Amely könyvtárakban forrásmunkákat, katalógusokat, évkönyveket, folyóiratot stb. is *szerkesztenek és adnak ki*, több idő jutott ezekre a munkafolyamatokra: lektorálás, előkészítés a kiadásra, szerkesztői munka, tördelés, stb.
- Mód nyílt *kutatásra, publikációk előkészítésére és megírására, készületre - előadásokra ill. a szakirodalom tanulmányozására*.

a járvány után...

nyitás, nyitva tartás:

A legtöbb egyházi könyvtár jelenleg – május második felében vagyunk – zárva van, de volt olyan, ahol érettségi hetében ki kellett nyitni a fenntartó utasítása szerint – nemcsak iskolai könyvtárat.

Van olyan könyvtár, melyben országos trendeket figyelembe véve május 1-jétől megszűnt az otthoni munkavégzés lehetősége, a nyitást – az olvasók, kutatók előtt – június elejétől, mások a végétől tervezik.

A nyitás dátumát is jellemzően – az országos statisztikákat figyelembe véve – a fenntartó határozza meg.

Mivel a nyitás, a karantén fokozatos feloldása vidéken kezdődött el, a nyitást inkább a vidéki egyházi könyvtárak fontolgatják, a budapestiek még nem tervezik.

A legtöbb könyvtár tervezi, hogy júniusban még kinyit, ám ugyanúgy tervezik a szokásos nyári egy vagy két hónapos leállást, különösen azokban a könyvtárakban, melynek használói zömében hallgatók, diákok. Máshol – éppen az kiesett idő miatt – ebben az évben nem tervezik a szokásos nyári egy hónapos leállást.

Olyan könyvtárak is vannak, ahol csak szeptemberben tervezik a nyitást.

Az újrakezdés az iskolai könyvtárak esetében akkor válik aktuálissá, ha az iskolák, kollégiumok újra kinyithatnak. Ezekben a könyvtárakban a könyvtárhasználók száma – tanárok és diákok – a nyári szünetben általában csökken.

A nyitást a legtöbb könyvtár fokozatosan, több szinten tervezi: először rövidebb – nyári - nyitva tartási időben tartanak nyitva, részben távmunkában dolgoznak, kevesebb olvasót fogadnak és csak előzetes bejelentkezésre, a könyvtári tereket (az olvasóterem egyre nagyobb területe, előbb raktári működés, majd a szabadpolcos állomány) fokozatosan nyitják meg,

Azokban a könyvtárakban, melyek más intézményekkel (monostor, kolostor, szociális otthon) egy épületgyüttesben működik, nehezebb a nyitás, illetve ennek dátumszerű meghatározása.

A felsőoktatási egyházi könyvtárak esetében a könyvtár nem önálló épületben található, a szolgáltatásait igénybe venni kívánó olvasó az egyetem, ill. főiskola tereit is használja. Ennek fenntartását, takarítását (mosdók, folyosó, lift, lépcsőház stb.) a főiskola látja el, így a szabályokat (útvonal, közlekedés) erre vonatkozóan a főiskola hozza. Még akkor is, ha a könyvtári dolgozók irodai elhelyezése biztonságosan megoldható.

A járvány a turizmust érintette leginkább, ez igaz a vallási és kulturális turizmusra is. A műemlékkönyvtárak bezártak, a nyitást itt is fokozatosan tervezik, a nyitás után csak „családi” méretben – 4-5 fő – látogathatók majd a muzeális gyűjtemények, vélhetően a nyári időszakban. Van olyan könyvtár, mely eleve szeptemberben tervezi a nyitást, a nyári szünet után.

Van olyan könyvtár, mely a karanténon túli, járvány utáni munkát úgy tervezi meg és gondolja át, hogy egy esetleges újabb karantén lehetőségét is mérlegeli.

munkarend:

A könyvtárak munkatársai közül többen home office-ban dolgoznak majd továbbra is, ki teljes, ki rész munkaidőben. A legtöbb könyvtárban sikerült az éves szabadságokat

részarányosan felhasználni, máshol fizetés nélküli szabadságot is igénybe vettek. Ahol még van cafeteria, lehetővé vált a támogatás átváltása szabadságra, esetleg munkabérre.

Van olyan könyvtár, amely azt fontolgatja, hogy a veszély elmúltával részben továbbra is folytatja a home office működést: bizonyos munkafolyamatokat a járvány után is otthonról látnának el.

működési körülmények- védelem:

A nyitás után az egyházi könyvtárak többségében a munkatársak és a könyvtárhasználók számára is kötelező lesz a *szájmaszk és a kesztyű viselése*. (A régikönyveket - a járványtól függetlenül - egyébként is csak kesztyűben lehet kézbe fogni, lapozni.) Van, ahol ezt csak ideig-óráig tervezik, mások idegenkednek és lehetetlennek gondolják a munkavégzést és kutatást napi több órában szájmaszkban. Abban a kérdésben, hogy *a visszahozott könyvek* milyen mértékben lehetnek *vírushordozók*, megoszlanak a vélemények; vannak, akik kevésbé, vannak, akik jobban félnek a megbetegedéstől.

Az olvasótermek bútorait a legtöbb könyvtárban átrendezték, a férőhelyek számát csökkentették, a közlekedést egyirányúsították, a szabadpolcok között csak meghatározott könyvtárhasználó tartózkodhat, hogy betartható legyen a 1,5-2 m-es távolság. Ahol lehetséges, külön olvasóterem áll rendelkezésre a 65 év feletti és 65 év alatti olvasók-kutatók számára.

Van olyan könyvtár, ahol ezeket a feltételeket nem tudják teljesíteni, mert az olvasóteremben nem tudják megtartani a megfelelő távolságot, nem tudják biztosítani a számítógépek folyamatos fertőtlenítését. Ugyan felmerült a saját laptop használata, ill. hogy egy-egy olvasó csak meghatározott ideig – 1 óra – tartózkodhat a teremben, de ez egyelőre nem látszik megvalósíthatónak. Ebben a könyvtárban a teljes egészében szabadpolcos állományt helyben, olvasóteremben használják az olvasók, a könyvtár nem kölcsönöz. Felmerült még, hogy a könyvtárban a személyes használatot előzetes elektronikus regisztrációhoz kötik, ill. a szabadpolcos könyvtárban „raktári” rendszerszerűvé tennék a kiszolgálást – a keresett dokumentumot a könyvtárosok adnák át.

A kisebb *kutatóhelyiségekben* egyszerre csak egy fő kutathat, szájmaszkban, kesztyűvel.

Ezeket az eszközöket, ahogy a kézfertőtlenítő szert is a könyvtár biztosítja, használatát kötelezővé teszi. A kutatók számát lehet szabályozni, pl., hogy egy nap csak 1 vagy két kutatót fogad a könyvtár.

Volt olyan könyvtár, melyben a „házon belül” a munkatársaknak a maszk viselése nem volt és továbbra sem kötelező a járvány alatt, de látogató és olvasó/kutató továbbra is kizárólag maszkban tartózkodhatott és tartózkodhat az épületben. Kézfertőtlenítő minden bejáratnál található, és a dolgozói étkezőben is mindenki saját evőeszközt, csészét, bögrét használ.

A dolgozók benti munkavégzésének a helyét is úgy határozzák meg, hogy egymástól minél távolabb legyenek. Többen fognak raktárhelyiségekben dolgozni átmenetileg, mert a munka oda köti őket.

Ügyelnek a rendszeres és alapos *szellőztetésre, a kilincsek, billentyűzetek, asztalok fertőtlenítését* minden könyvtárhasználó után, és az egyes munkaállomások esetében is, tehát napjában többször elvégzik.

A más intézményekkel (iskola, egyházmegyei-egyházkerületi központ, szociális otthon) együtt, azonos épületegyüttesben elhelyezkedő könyvtárakban a fenntartó a többi részleg *fertőtlenítése* mellett a könyvtár fertőtlenítéséről is folyamatosan gondoskodik, biztosítja a védőeszközöket, felszerelést, fertőtlenítőszer. Ezekben a könyvtárakban bármikor lehetőség van a nyitásra.

szolgáltatások:

A kölcsönzés helyett a távhasználatot szorgalmazzák. A kölcsönzési határidőket rugalmasan kezelik. A kölcsönzés tehát megindul, de kizárólag előre leadott kérések alapján készítik össze a kért dokumentumokat és a visszahozott könyvek legalább 24 óráig vagy néhány napig karanténban lesznek, amennyire lehetséges fertőtlenítik őket, és úgy kerülnek vissza a raktárba.

A legtöbb könyvtár a fizikai találkozás helyett a távhasználatot szorgalmazza a nyitás után.

Ahogy fentebb és többször említettük:

A járványtól függetlenül megnőtt a kereslet a digitalizált, távolról is elérhető tartalmak iránt. A következő időszakban ezek bővítése, előfizetésük megoldása és a távoli elérhetőség biztosítása lesz a legfontosabb feladat.

Fontos a nagy mennyiségű és minőségi digitalizálás, de a gyűjteményi együttműködés is, hogy elkerüljük a párhuzamos munkavégzést.

tanulságok...

A járványtól függetlenül meg kell szilárdítani a minőségi home office munka lehetőségét. Ez eszközök beszerzését-biztosítását jelenti (mobilizálható laptopok, tabletek), illetve az adatbázisok, levelezőrendszer stb. elérését otthonról.

Át kell gondolni, hogy mely könyvtári munkafolyamatok és milyen feltételekkel végezhetőek el távmunkában, meg kell vizsgálni, hogy mely munkafolyamatok voltak hatékonyabbak az otthoni munkavégzésben.

Ezzel kapcsolatban kiemelt feladat lesz az egyes munkafolyamatok pontos megtervezése, delegálása és kísérése, a határidők kijelölése, a távolról elvégzett munka ellenőrzése.

Amikor újra lehetségessé válik, folytatni kell, még erőteljesebben a digitalizálást, a digitalizált tartalmakat használhatóvá (rendezett, visszakereshető) kell tenni és biztosítani kell a távoli elérést.

Mindenképpen digitalizálni kell – akár csak a könyvtárosok számára elérhetően – az adott könyvtár jellemző, papíralapú tájékoztatási segédleteit.

A kor kihívásait követve, a folyamatos és rohamos informatikai és technikai fejlődés közepette a felsőoktatásra jellemző használói kör: diákok, oktatók, kutatók egyébként is maximálisan igénylik a távoli hozzáférést; a fejlesztés irányai egyértelműen jelzik az

e-gyűjtemény-építés fontosságát – mind a saját forrásokra hagyatkozva, mind a virtuális térben elérhető – és gyűjteménnyé szervezhető – források alapján.

Folyamatosan tájékozódni kell és tájékoztatni kell az adott könyvtárra vagy könyvtártípusra (egyházi) jellemző adatbázisokról, elektronikus katalógusokról.

Erősíteni kell és szorgalmazni is lehet a digitális olvasó és kutatószolgálatot.

Összegzés...

A pandémia, ahogy az élet minden területét, úgy a könyvtárügyet is váratlanul érte. A járvány hatását sem időben, sem a következményekben nem tudta és tudja felmérni teljes mértékben senki. A pandémia kezelésében senkinek sincs gyakorlata, ahogy a konszolidációban sem. Egy ismeretlen erővel álltunk és állunk szemben. A kezelés szükséges, de nincsenek tapasztalataink, és nem tudjuk, hogy hasonló időszak, baj nem következik-e be újra, akár rövid határidőn belül.

A járvány az egyházi könyvtárakban kihívást jelentett, de jó hozadéka is van...

Természetesen alkat kérdése is, de voltak olyan kollégák, akiknek pihentetőbb volt a home office, feltöltődést jelentett a kötetlen munkaidő, melyben rendet tudtak tartani, sőt hatékonyabb volt a munkavégzésük.

Másoknak szükségük van a vezetői és munkatársi kísérésre, a munkahelyen, csapatmunkában jobban tudnak teljesíteni.

A vezetőknek kevesebb módja volt a lazításra – a vezetőknek mindig „online” kell lennie és a kötetlen munkaideje gyakran több, mint napi nyolc óra.

Amellett, hogy a járvány szükségszerűvé tette, a vezetőknek több ideje jutott arra, hogy a könyvtár működését, stratégiáját, szervezeti kultúráját, költségvetését stb. nyugodt körülmények között, átgondolják, átalakítsák. Ugyancsak több figyelem jutott a beruházások, fejlesztések, eszközbeszerzések átgondolására, pályázatok előkészítésére, beszámolók, szakmai anyagok készítésére pl. a fenntartónak.

Több könyvtár beszámolt arról, hogy jelentősen előre haladtak olyan munkákban, melyek elmaradnak akkor, amikor a könyvtár olvasókat, kutatókat fogad.

Olyan könyvtár is volt, amely a munkatervében az idei évre eleve retrospektív feldolgozást ütemezett, illetve a már elektronikusan felvitt rekordok kiegészítését, pontosítását, a dokumentumok vonalkóddal történő ellátását, illetve a címlapok, borítók szkennelését.

Máshol több idő jutott az állománygondozásra: egyes gyűjteményrészek átköltöztetésére, lazítására, bővítésére, az elhelyezés ésszerűsítésére, állományvédelmi intézkedések megvalósítására, leltározásra, selejtezésre.

Az egyháziak közül több könyvtár kap a fenntartótól rendszeres feladatot, pl. egyházmegyei honlap gondozása vagy periodika szerkesztése, ezekre most több és minőségi idő jutott.

Mód volt elmélyedni a szakirodalomban, a szakmai változásokban és trendekben, a „helyismeret” bővítésére.

A járvány hazai megjelenése után rövid idő állt rendelkezésre és a helyzet új, szokatlan, ismeretlen volt, de a válaszadók véleménye szerint sikerült jól megoldani.

A könyvtáraknak lehetőségük volt (van) próbára tenniük magukat, tudásukat, kapacitásukat, rejtett értékeiket, társadalmi igényeknek való megfelelésüket, létjogosultságukat, alkalmazkodóképességüket. A tapasztalatok beépíthetők lesznek az egyes könyvtárak és az országos stratégiába.

Az alapvető munkafolyamatok minden könyvtárban azonosak: szerzeményezés, állománygondozás, szolgáltatás és a kor kihívásainak (21. század) megfelelőek. A különböző könyvtártípusokban mégis másként valósulnak meg, a gyűjtemény jellegétől, a könyvtárhasználóktól és azok igényeitől függően.

Éppen ezért a pandémia a könyvtárakat részben azonosan, részben másként-másként érintette.

Az egyházi könyvtárakat a fentebb ismertetett módon.

Pannonhalma, 2020. május 21.

Ásványi Ilona
elnök
Egyházi Könyvtárak Egyesülése
igazgató
Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár